

*Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 70.895.056
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова*

вул. Героїв Майдану, 8, Хмельницький університет управління та права імені
Леоніда Юзькова, м. Хмельницький 29013

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента
Аврамової Ольги Євгенівни
на дисертаційну роботу Федорчука Івана Ігоровича на тему:
«ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА НА ЖИТЛО»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження

Конституційне право на житло є фундаментальним правом людини, що забезпечує як природне, так і соціальне буття людини. У контексті сучасних реалій, таких як зростаюча соціальна нерівність, руйнування житлового фонду внаслідок війни, міграційні процеси, економічна нестабільність, питання забезпечення права на житло набуває особливої актуальності. Враховуючи наведене, механізм забезпечення цього права потребує всебічного аналізу, коригування та вдосконалення, зокрема щодо його зіставлення із міжнародними стандартами житлової потреби. Особливо важливим є розгляд цього механізму в контексті захисту прав внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни, та в умовах зростання потреби в доступному та якісному житлі. Отже, дослідження механізму забезпечення конституційного права на житло є важливим для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення діючого законодавства. Тематика забезпечення конституційного права на житло також є актуальною для розвитку правової науки в Україні, оскільки її розв'язання

дозволяє сформулювати нові теоретичні підходи до вирішення правових проблем, пов'язаних із житловим забезпеченням.

З огляду на обговорення у суспільстві, правниками проєкту Закону України «Про основні засади житлової політики», питання визначення особливостей конституційно-правового механізму захисту права на житло потребують всебічного доктринального аналізу та належного нормативного врегулювання. Цим проблемам присвячене дисертаційне дослідження Івана Ігоревича Федорчука. Через це дисертаційна робота І.І. Федорчука є актуальною та своєчасною, має науково-практичну цінність. Обґрунтування нових науково-теоретичних підходів до конституційно-правового механізму захисту права на житло, а також розробка напрямів удосконалення законодавства, що регулює ці питання, є важливими для подальшого розвитку української державності та захисту прав людини на сучасному етапі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертаційного дослідження була затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 3 від 29 серпня 2022 року). Дослідження проводилось відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, схваленої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки та Плану заходів з її реалізації, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р, а також Пріоритетних напрямків фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21. Дисертаційне дослідження також виконується в рамках наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927) та наукової теми кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права університету «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (номер державної реєстрації 0123U102955).

Мета і завдання, методи дослідження, його структура

Метою роботи є розробка науково обґрунтованої концепції забезпечення конституційного права на житло як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин, визначення напрямів системного вдосконалення сфери регулювання цих правовідносин з урахуванням наявних житлових потреб суспільства. (с. 18). Виявляється, що правильно сформульована мета дисертаційної роботи дозволила автору, застосовуючи системний аналіз наукових концепцій загальної теорії права, конституційного права та судової практики, розробити низку нових положень та висновків. Для опанування поставленої мети сформовані влучні завдання, що мають науково-практичне значення, зокрема з'ясувати особливості конституційного права на житло та механізм його забезпечення, розкрити зміст та систему правового механізму забезпечення конституційного права на житло, сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового механізму забезпечення конституційного права на житло в Україні в контексті євроінтеграційних процесів (с. 18, 19).

Теоретична та методологічна база дисертаційного дослідження обумовлена метою та особливостями предмета наукової роботи. Дисертантом використано як загальнонаукові методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз забезпечення конституційного права на житло. Діалектичний метод допоміг обґрунтувати основні поняття та взаємозв'язки правових явищ. Логічний метод використовувався для аналізу нормативно-правових актів та поглядів авторів. Метод системного аналізу визначив правову систему забезпечення конституційного права на житло. Загалом, використані в дослідженні методи дозволили глибше зрозуміти та здійснити пізнання правового механізму забезпечення конституційного права на житло (с. 19, 20).

Структура дисертаційної роботи є логічною та послідовною і включає титульний аркуш, анотацію українською та англійською мовами, зміст, основну частину, що складається з вступу, трьох розділів з восьми підрозділів, висновки, список використаних джерел та додатки. У процесі дослідження автор використав 208 наукових джерел, як вітчизняних, так і зарубіжних.

Наведене дозволяє стверджувати, що дисертаційна праця І.І. Федорчука є системним та самостійним науковим дослідженням. Наукові положення, рекомендації та висновки, представлені в роботі, є достатньо обґрунтованими та містять значні досягнення в розробці науково-практичних рішень у сфері правового механізму забезпечення конституційного права на житло.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності й новизни

Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підстави стверджувати, що основні положення та висновки, які виносяться на захист, мають достатній ступень наукової новизни. Це підтверджується тим, що вони ґрунтуються на ретельно обґрунтованих методологічних підходах, доведених теоретичних концепціях та всебічному аналізі наявних джерел інформації. Автор врахував сучасні наукові тенденції та використав широке коло вітчизняних та зарубіжних джерел, що забезпечило повноту та актуальність результатів дослідження.

У роботі автор детально аналізує генезис права на житло на теренах України. Автором доведено, що право на житло як таке не фігурує ані у «Руській Правді», ані у Литовських Статутах (с. 28). Влучно проведено аналіз Статуту про державний устрій, права і вільності УНР від 29 квітня 1918 року щодо виявлення поступового формування права на житло (с. 30).

Варто підтримати пропозицію автора щодо виокремлення групи підзаконних нормативно-правових актів у сфері забезпечення конституційного права на житло: ситуаційні, організаційні, економічно-фінансові, програмні, (с. 39, 40).

Заслуговує на увагу запропоновані дисертантом положення, що найбільш

ймовірним потенційним вектором подальшого поступу методології дослідження юридичних категорій «конституційне право на житло» та «механізм забезпечення конституційного права на житло» є перехід із теоретико-методологічної площини у практичну, що вбачається нами із систематичного прагнення дослідників запропонувати конкретні практичні шляхи формування якісно нового рівня реалізації, охорони та захисту конституційного права на житло в Україні (с. 54).

Необхідно підтримати позицію автора щодо розробки послідовного лексико-семантичного аналізу понять та категорій щодо формування авторського визначення категорії «правовий механізм забезпечення конституційного права на житло» (с. 62). Формулювання авторського визначення категорії «правовий механізм забезпечення конституційного права на житло» на основі ретельного аналізу надає ясність і системність у трактуванні цього важливого юридичного поняття.

Доцільно підтримати позицію дисертанта щодо визначення суб'єктів правового механізму забезпечення конституційного права на житло, оскільки вона чітко і всебічно охоплює необхідні елементи цього механізму. Визначення суб'єктів правового механізму, яке пропонується автором, правильно підкреслює, що вони складаються із системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, що взаємодіють між собою із метою перетворення норм права, закріплених у відповідних нормативно-правових актах, у практичну правомірну діяльність суб'єктів права у сфері суспільно-правових житлових відносин (с. 93).

У роботі цілком слушно наголошено, щодо розмежування охорони та захисту як елементів правового механізму забезпечення права на житло за двома основними критеріями: 1) період активації (застосування) конкретного елемента (охорона права на житло має місце до порушення цього права, а захист – після того, як конституційне право на житло було порушено); 2) спрямованість конкретного елемента: охорона права на житло тримає вектор запобігання порушенню конституційного права на житло, тоді як захист спрямований на

відновлення уже порушеного права (с. 98, 99).

Дисертантом вдало підкреслено, що під способами захисту житлових прав необхідно розуміти юрисдикційні та неюрисдикційні житловим форми захисту який носить комплексний характер та включає механізми властиві власне житловому, цивільному, сімейному та адміністративному праву, що переважно регулюватися диспозитивними методами, а перелік яких не є вичерпним (с. 122).

Здобувачем вдало проведено аналіз законодавства п'яти країн світу щодо права на житло, на підставі цього сформовані авторські міркування, що відмінність між Україною та світовою практикою у застосуванні інструментарію забезпечення права на житло полягає лише у тому, що в усіх країнах світу прагнуть зменшити ставку податків та зборів, щоб стимулювати частку осіб, здатних набути житло у власність, тоді як в Україні податкова політика щодо у житловій сфері залишається невваженою та незбалансованою. (с. 152).

Актуальною та важливою варто визнати позицію автора щодо відсутності в тексті Конституції України положень, що стосуються позитивних завдань державної влади у боротьбі з бездомністю, слід підтримати (с. 155).

Слід підтримати міркування дисертанта, що для європейського правового простору властивим є розуміння права на житло, як сукупність таких важливих елементів: право на доступ до адекватного і доступного житла; обов'язок держави забезпечити скорочення числа бездомних; спрямування житлової політики на всі соціально вразливі категорії населення (літні люди, мігранти, соціально незабезпечені); визначення чітких процедур щодо обмеження примусового виселення; право на рівний доступ для негромадян до соціального житла і житлових пільг; будівництво житла та житлові дотації, пов'язані з потребами сім'ї (с. 163).

Особливої підтримки заслуговує висновок автора, що національному законодавстві необхідно передбачити нормативне регламентування забезпечення права на житло мігрантів та членів їх сімей відповідно до майбутніх міграційних зобов'язань України (с. 183).

Здобувачем також сформульовані влучні пропозиції до законодавства, викладені у висновках роботи (с. 196-198).

У роботі представлено низку цікавих та змістовних висновків, які мають важливе значення для розвитку наукових досліджень у сфері права, зокрема конституційного, цивільного, житлового права. Однією з ключових особливостей рецензованого дослідження є його практична спрямованість, що виявляється через конкретні пропозиції та рекомендації, націлені на вдосконалення сучасного правового регулювання.

Викладення матеріалу характеризується логікою наведених доводів та висновків, які мають певний ступінь наукової новизни, що вказує на відповідність роботи вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертаційної роботи

Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені в дисертації І.І. Федорчука, з достатньою повнотою оприлюднені у наукових публікаціях у фахових виданнях. За авторством здобувача опубліковано 10 наукових робіт, зокрема, 5 наукових статей у фахових наукових виданнях України категорії Б, а також 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Наукові публікації опубліковані без співавторства та відображають авторське бачення з більшості питань, винесених на захист.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що на основі проведеного дослідження розроблені теоретико-правові положення, висновки та рекомендації, які заповнюють існуючі прогалини в науці конституційного права, зокрема в частині захисту житлових прав громадян. Варто підкреслити, що основні положення і результати дисертації було впроваджено у навчальний та науково-дослідний процес Одеського державного університету внутрішніх справ (Акт впровадження від 22.11.2023 р.), Харківського національного університету внутрішніх справ (Акт впровадження від 18.12.2023 р.).

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством.

Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про відсутність ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів її самостійний характер.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

Поряд з викладеним, у рецензованій дисертації І.І. Федорчука є положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування.

1. Враховуючи висновок автора на стор. 35 про те, що право на житло, як конституційне, виникло з суміжних прав, таких як право на власність, право на недоторканність житла та право на захист житла, та враховуючи, що історична ретроспектива показує вплив європейської правової парадигми на формування сучасного розуміння цього права, постає питання: Які конкретні елементи європейської правової парадигми мали найбільший вплив на розвиток конституційного права на житло в Україні та чи існують особливості українського підходу, які відрізняються від європейських практик?

2. На стор. 77 автор зазначає, що Цивільний кодекс України (ЦКУ), на відміну від Житлового кодексу України (ЖКУ), є більш сучасним та релевантним українським соціально-економічним і правовим реаліям нормативно-правовим актом, який безпосередньо урегульовує житлові правовідносини. У зв'язку з цим постає питання: Чи достатньо чітко у ЦКУ прописані механізми для забезпечення балансу між майновими правами власників житла та правами осіб, які потребують соціальної підтримки в забезпеченні житлом?

3. На стор. 84 автор зазначає, що предметом регулювання житлового законодавства є відносини між громадянами, державними та громадськими органами щодо: виникнення, здійснення і припинення права власності на житло;

обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов; реалізації прав власників житла і користувачів житлом та визначення їх обов'язків; забезпечення збереження житлового фонду; оплати житлово-комунальних послуг. У зв'язку з цим постає питання: Чому в цьому переліку не виокремлено відносини щодо проживання у житлі, управління багатоквартирними будинками та споживання житлово-комунальних послуг? Це потребує окремого роз'яснення під час публічного захисту.

4. Здобувачем визначено в цілому, з технічної точки зору, сучасне житло є архітектурним комплексом упорядкованого побуту, пов'язаного з поданням абонентських послуг, тобто забезпечене підключенням електрикою, водопостачанням, каналізацією, газифікацією, телебаченням, телефонним зв'язком. Зазначене вимагає дотримання правил користування всіма видами благоустрою, що закріплено у чинному законодавстві (с. 96). Чому у визначенні сучасного житла як архітектурного комплексу упорядкованого побуту, пов'язаного з поданням абонентських послуг, не враховано більш широкий спектр аспектів житлового забезпечення, таких як екологічні вимоги, енергоефективність або соціальні та культурні потреби мешканців, які також є важливими для формування комфортного та сталого середовища проживання? Наведе потребує додаткового уточнення під час публічного захисту дисертаційного дослідження.

Наведені зауваження відображають складність розглянутих проблем, деякі з яких мають дискусійний характер, але це не впливає на загальну позитивну оцінку наукового дослідження І.І. Федорчука. Вони не стають на заваді загальному позитивному висновку про дисертаційну роботу, яка є завершеним дослідженням, що містить нові, обґрунтовані теоретичні результати.

Загальний висновок по дисертації

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертація Івана Ігоровича Федорчука на тему «Правовий механізм забезпечення конституційного права на

житло» виконана на високому науково-теоретичному рівні. Вона є самостійним та завершеним дослідженням, яке включає нові теоретичні положення та висновки, наукові узагальнення щодо обраної теми, а також практичні рекомендації. У сукупності ці результати вирішують важливе наукове завдання, що має значний внесок у розвиток правничої науки в Україні.

Дослідження виконане на належному науковому рівні та відповідає спеціальності 081 «Право».

За своїм змістом, науковою новизною та оформленням дисертація на тему «Правовий механізм забезпечення конституційного права на житло» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Федорчук Івана Ігоревича – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

**провідна наукова співробітниця
відділу приватного права та процесу
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, кандидатка юридичних наук,
доцентка**

Ольга АВРАМОВА